Kvalitatív szemléletű kutatásokról

Szabolcs Éva kötete a Pedagógus Könyvek sorozat Kutatás-módszertani kiskönyvtára részeként jelent meg. Nagyszerű dolog, hogy létezik ilyen sorozat, mely a pedagógus szakmának szól tudományos hitelességgel, és egyúttal jelzi a kutatás-módszertani tudnivalók megismerésére irányuló igényt.

Az utóbbi időben a doktori iskolák résztvevői, a pedagógus szakvizsgára készülők, az igényes, érdeklődő tanárok és továbbképzésekben résztvevők egyre nagyobb számban keresik az ilyen kiadványokat. Szabolcs Éva könyve rövid, tartalmas, közérthető munka. Alig száz oldalon mutatja be azt a területet, mely *Falus Iván* sorozatszerkesztő bevezetője szerint a társadalomtudományok egészében és ezen belül a neveléstudományban is a közelmúltban előtérbe került: a kvalitatív kutatásokat. A sorozatszerkesztő szándéka szerint e munka a ‚Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe' című kiadvány folytatása és kiegészítése, melyet továbbiak követnek majd.

A könyv négy fejezetre tagolódik: az első az ismeretelmélet és tudományos kutatás kapcsolatának fejlődését tárgyalja a pozitivista és értelmező paradigmák felől közelítve. Bemutatja és összeveti a kvalitatív és kvantitatív metodológia jellemzőit, és nagyon helyesen rámutat a két paradigma átjárhatóságára. A második fejezet a kutatási folyamatot járja körül, jellemzi a „kvalitatív szemléletű" kutatások típusait. Kitér a pedagógiai etnográfiára, a naturalisztikus vizsgálatokra, melyek mellett „mára szerteágazó kvalitatív kutatási formák terjedtek el" (36.). Ezek között a szerző az akciókutatást, az etnometodológiát, a biográfiai és feminista kutatásokat tárgyalja. Ebben a fejezetben sokat segített volna, ha a szöveg több alfejezetre tagolódik, mert nem derül ki egyértelműen, hogy mi mihez tartozik. Ugyanis a dőlt betűkkel szedett címszavak szerepe a szövegben nem világos: a 29. oldalon dőlten szedett logikus egységek mellett dőlt betűsek például az akciókutatásra jellemző vonások (37.), az élettörténeti megközelítésnél pedig a kutatás ideje szerinti megkülönböztetés (42.). Jobban elkülönültek volna a logikai egységek, ha a vastagon szedett betűkkel az alfejezeteket jelölnék a meghivatkozott szerzők helyett.

A fejezet külön kitér a kvalitatív kutatások előnyeire és hátrányaira, valamint az adatgyűjtési eljárásokra. Ebből a részből hiányolom a kvalitatív eljárások alkalmazásának lehetőségeit, például az osztálytermi folyamatok, illetve az ezekben résztvevők motivációjának és önértékelésének vagy életpályájának feltárásában. Foglalkozik ugyanakkor a fejezet kutatásetikai kérdésekkel, melyekre a példák mind külföldiek. Jó lett volna hazai kontextusból venni példákat (valószínűleg adódtak a közelmúltban a minőségbiztosítással kapcsolatos iskolai felmérések során a külföldiekhez hasonló esetek).

Külön rész foglalkozik az érvényesség és megbízhatóság problémáival, melyeket a szerző részletesen és reálisan bemutat. Ebben a fejezetben is segítette volna az áttekintést, ha például alfejezetekre különülnének el az érvényesség és megbízhatóság biztosításának egyes eljárásai. A szerző hangsúlyozza a triangulációnak nevezett több forrásból történő adatgyűjtés fontosságát, mely kvantitatív eljárásokat is bevonhat (66.). Ez az alapelv természetesen nem csak a kvalitatív kutatásokra érvényes.

A könyv harmadik része példákat ad az alkalmazásra. Ebben a fejezetben három empirikus tanulmányt ismertet Szabolcs Éva. Az első azt vizsgálja, finn középiskolások hogyan tanulnak bele az új iskolai rendbe, hogyan viselkednek, miként élik meg az első tanévet. A második óvodások és családtagjaik részvételét tárja fel egy olvasóprogramon keresztül, a kontextus nem ismert. A harmadik tanulmányban brit állami gondozott gyere-

keket vontak be saját életvitelükkel kapcsolatos döntések meghozatalába. Mindhárom tanulmányt külföldi szerzők írták nem magyar résztvevőkről.

A negyedik fejezet a kvalitatív metodológia mai megítélését tárgyalja és egyben a könyv mondanivalóját is összegzi. A szerző hangsúlyozza, hogy a kvalitatív és kvantitatív eljárások egymást kiegészítik, és mindenféle kutatásnak azonos kritériumok szerint kell megfelelnie. Félreérthető ebben az összegző részben a kvalitatív kutatásokat leíró tanulmányok három típusának tárgyalása (90.), mivel az itt felsorolt realisztikus, vallomásos és impresszionista beszámoló azt sugallja, mintha csak ezek volnának a kvalitatív tanulmányok egyedüli formái.

A könyvet irodalomjegyzék és az alapfogalmak rövid jegyzéke egészíti ki. A felhasznált irodalom túlnyomó többsége angol nyelvű, a bibliográfia tartalmazza a témához kapcsolódó legfontosabb forrásokat. Hasznos lett volna megemlíteni olyan számítógépes programokat, mint például a Nudist, melyeket kvalitatív kutatásokhoz terveztek. (Ezeket minden érdeklődő használhatja a British Council budapesti könyvtárában.)

A könyv mérete, esztétikus külseje és a szöveg belső elrendezése kellemes benyomást kelt az olvasóban. Bár a sorozatszerkesztő „kis füzetnek" nevezi (8.), a kötet igényesen megszerkesztett és szépen kivitelezett.

A könyvben használt terminológiával kapcsolatban több kérdés felmerült bennem. Szabolcs Éva kvantitatív és kvalitatív kutatásról beszél, míg Falus Iván a könyv előzményének számító kötetben mennyiségi és minőségi módszerekről (12.). Nem egészen világos, hogy van-e a „metodológia" és „módszertan" között különbség. Mi a „módszerrendszer" (*Nagy Sándor*t idézi Falus, 7.), hogyan viszonyulnak egymáshoz a „módszerek, módszeregyüttesek" (10.), illetve a módszer szinonimája-e az eljárásnak, eszköznek, technikának, kutatási formának? Falusnál a módszer az eljárással és az eszközzel is azonos (31.), míg az 520. oldalon a módszerek alá sorolja a mintát, eszközöket és a kutatás lebonyolításához alkalmazott eljárásokat. Ugyanebben a könyvben *Bábosik*nál (212.) a szociometriai módszer egy eljárás. Szabolcs Éva könyvében használja a módszert, mely az eddig felsoroltakat mind lefedi, de módszer az 57. oldalon a megfigyelés, szövegelemzés és az interjú is. Ugyancsak módszer a konkrét feladat a példák között (82.). Sajnos a terminológia tisztázása és egyértelmű elkülönítése elmarad.

Az olvasónak hiányérzete támad a könyvben tárgyalt példák miatt: mintha idehaza szinte ismeretlen paradigmáról volna szó. Az első magyar kutatási hivatkozás az 51. lapon található, a második a szerző sajátja (59.), holott olvasható néhány kvalitatív tanulmány a hazai folyóiratokban.

A főszövegben megemlített néhány szerző nem, illetve pontatlanul szerepel a hivatkozások között (*Comte*, *Durkheim*, *Dilthey*, *Weber*, *Garfinkel*), másoknál a szó szerinti idézeteknél hiányzik az oldalszám (például *Metz*, 17., *Silverman – Popper*, 67.). A 45. lapon az „egy német kutatót" három név jelzi. A könyv egyetlen lábjegyzete a 78. oldalon valószínűleg véletlenül maradt a szövegben. A szépen megszerkesztett és szemléletes táblázatoknak jó lett volna sorszámot és címet adni.

Nehéz dolga volt a szerzőnek, mivel a források zöme angol nyelvű. Ez adhat magyarázatot arra, hogy a szöveg megfogalmazása helyenként magyartalan (például 54., 75., 77., 78.), illetve nincs lefordítva a „gender equity" (44.). A 40. oldalon tárgyalt példához, mely éppen a kontextus szerepét illusztrálja, hasznos lett volna megadni a kutatás helyét, mivel a hivatkozás *Dumbo*-ra nem minden magyar olvasónak egyértelmű. A helyesírást ellenőrző program nem jelzett apró hibákat a 34., 38., 52. oldalakon.

Összegezve: Szabolcs Éva szép kiállítású könyve rövid, közérthető, informatív és hasznos olvasmány kezdő és gyakorló szakemberek számára egyaránt. Ajánlom mindenkinek, aki már hallott a kvalitatív kutatásokról, és azoknak a pedagógia iránt érdeklődő olvasóknak is, akik most szeretnének többet tudni róluk.

Szabolcs Éva (2001): *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Nikolov Marianne